
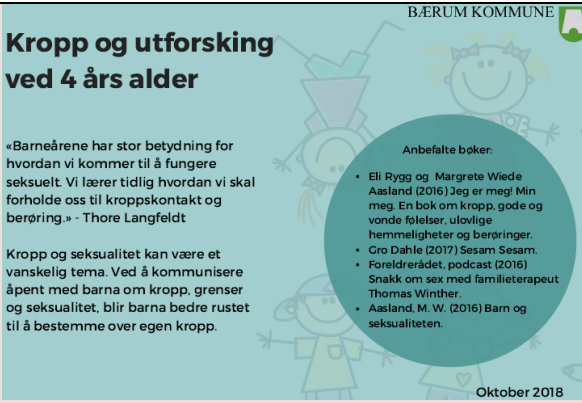

Å ha en sunn seksuell helse forebygger seksuelle overgrep, derfor skal barn og unge lære og få tematisert tema gjennom sin barnehage- og skolegang.

Tidspunkt	Temaer	
To og tre åringen	Følelser og kroppen Grenser Hva som er privat Respekt for egen og andres kropp Å kjenne kroppen sin, det er din kropp Glede over kroppen din og hva den kan Ubehag, å ha det vondt/kjenne smerte – å lære å si ifra. Følelser Å være glad, lei seg, sint, redd Regulering av følelser Sosial kompetanse Å forstå seg selv og andre «meg og deg»	Denne planen skal informeres om til foreldre som en del av barnehagens arbeid og satsning. To og fireårskontroll i helsestasjonene Brosjyren «Kropp og utforskning»
Fireåringen	Følelser og kroppen Min kropp Respektere egen og andres kropp (kroppregler) Lære om kroppens sanser og funksjoner Kjenne kroppen sin, hva som føles godt og hva som er privat Forskjeller, finnes mange måte å være på (kjønn, etnisitet, hudfarge, familie relasjoner) Følelser, verdier og holdninger	Gode, vonde, ulovlige hemmeligheter Fortelle barna at det er viktig å si ifra til en voksen (også erfaringer på internett) Gode, vonde, ulovlige berøringer Personer som er glad i deg kan også gjøre deg vondt, dette er ikke lov og det er aldri din skyld Fortelle barna at det er viktig å si ifra til en voksen Hvem kan hjelpe?

*Foreldresamarbeid og informasjon ut til foresatte skjer parallelt!

	• Å være glad, lei seg, sint, redd, ensomhet	Kropp og utforsking ved 4 års alder «Barneårene har stor betydning for hvordan vi kommer til å fungere seksuelt. Vi lærer tidlig hvordan vi skal forholde oss til kroppskontakt og berøring.» - Thore Langfeldt Kropp og seksualitet kan være et vanskelig tema. Ved å kommunisere åpent med barna om kropp, grenser og seksualitet, blir barna bedre rustet til å bestemme over egen kropp. Anbefalte bøker: • Eli Rygg og Margrete Wiede Aasland (2016) Jeg er meg! Min meg. En bok om kropp, gode og vonde følelser, ulovlige hemmeligheter og berøringer. • Cro Dahle (2017) Sesam Sesam. • Foreldrerådet, podcast (2016) Snakk om sex med familierapeut Thomas Winther. • Aasland, M. W. (2016) Barn og seksualiteten. Oktober 2018	Hvordan kan dere som foreldre på en naturlig og enkel måte snakke med fireåringen deres om dette? • Barn liker å utforske kroppen sin, og de synes ofte det er spennende å utforske hvordan andres kropp ser ut. Det er vanlig at barn er nysgjerrige, utforsker hverandre og leker «doktor» eller lignende. • Fortell barnet ditt om kroppen og dens funksjoner. Ta initiativ hvis barnet ikke spør selv. Bruk ord som er lette å forstå. • Snakk med barna om å sette grenser for egen kropp, og om forskjellen på positive og problematiske berøringer. • Svar på spørsmål som barna stiller, gi enkle og konkrete svar. • Snakk med barnet ditt om mangfold og seksuell orientering. • En del barn liker å kose seg med å ta på tissen sin. Dette er helt normalt. • Forklar barnet ditt at gutter og jenter er forskjellige. Referanser: Langfeldt T. (2000) «Barns seksualitet». Helseinspektoratet (2017) «Nasjonalfaglige retningslinjer for det helsefremmende og forebyggende arbeidet i helsestasjon, skolehelsetjeneste og helsestasjon for ungdom».
Femåringen	Følelser og kroppen Min kropp • Respektere egen og andres kropp (kroppsregler) • Forskjeller, finnes mange måter å være på (kjønn, etnisitet, hudfarge, familie relasjoner) • Kjønnssidentitet, hvem er du • Kjenne kroppen sin, hva som føles godt og hva som er privat Reproduksjon Følelser, verdier og holdninger • Å være glad, lei seg, sint, redd, ensomhet, skam	Gode, vonde, ulovlige hemmeligheter • Fortelle barna at det er viktig å si ifra til en voksen (også erfaringer på internett) Gode, vonde, ulovlige berøringer • Personer som er glad i deg kan også gjøre deg vondt, dette er ikke lov og det er aldri din skyld • Fortelle barna at det er viktig å si ifra til en voksen Hvem kan hjelpe?	
Etter.2 årstrinn	Kompetansemål som kan relateres til temaet «seksuelle overgrep»		
	Naturfag Kropp og helse • sette navn på og beskrive funksjonen til noen ytre og indre deler av menneskekroppen • samtale om grensesetting, forståelse og respekt for egen og andres kropp beskrive og samtale om sansene og bruke dem bevisst i observasjoner ved aktiviteter ute og inne		
1.trinn	Naturfag kropp og helse	Gode, vonde, ulovlige hemmeligheter	

	Min kropp • Sette navn på og beskrive funksjonen til noen ytre og indre deler av menneskekroppen • Reproduksjon • Respektere egen og andres kropp • Kjenne kroppen sin, hva som føles godt og hva som er privat Følelser, verdier og holdninger • Å være glad, lei seg, sint, redd, ensomhet, skam	• Fortelle barna at det er viktig å si ifra til en voksen (også erfaringer på internett) Gode, vonde, ulovlige berøringer • Personer som er glad i deg kan også gjøre deg vondt, dette er ikke lov og det er aldri din skyld • Fortelle barna at det er viktig å si ifra til en voksen Hvem kan hjelpe?
2.trinn	Naturfag kropp og helse Min kropp • Sette navn på og beskrive funksjonen til noen ytre og indre deler av menneskekroppen • Reproduksjon • Respektere egen og andres kropp • Kjenne kroppen sin, hva som føles godt og hva som er privat • Kjønnssidentitet, det finnes ulike måter å kjenne seg på Følelser, verdier og holdninger • Å være glad, lei seg, sint, redd, ensomhet, skam	Gode, vonde, ulovlige hemmeligheter • Fortelle barna at det er viktig å si ifra til en voksen (også erfaringer på internett) Gode, vonde, ulovlige berøringer • Personer som er glad i deg kan også gjøre deg vondt, dette er ikke lov og det er aldri din skyld • Fortelle barna at det er viktig å si ifra til en voksen Hvem kan hjelpe?
Etter 4.årstrinn	Kompetansemål som kan relateres til temaet «seksuelle overgrep»	
Naturfag Kropp og helse • beskrive i hovedtrekk hvordan menneskekroppen er bygd opp • observere og beskrive hvordan kroppen reagerer i ulike situasjoner, og samtale om ulike følelsesmessige reaksjoner og sammenhengen mellom fysisk og psykisk helse Samfunnsfag		

	• bruke grunnleggjande nettvett i digital samhandling og ha kunnskap om reglar for personvern i digitale medium • gje døme på korleis menneske meiner ulikt, at møte mellom ulike menneske kan vere både gjevande og konfliktfylte, og samtale om empati og menneskeverd • samtale om tema knytte til seksualitet, grensesetting, vald og respekt • gje døme på rettar barn har, og ulike forventningar jenter og gutar møter i kvardagen, og samtale om korleis forventningane kan opplevast KRLE • samtale om respekt og toleranse og motvirke mobbing i praksis • bruke FNs barnekonvensjon for å forstå barns rettigheter og likeverd og kunne finne eksempler i mediene og ved bruk av Internett	
3.trinn	Naturfag kropp og helse Min kropp • Kjenne kroppen sin, hva som føles godt og hva som er privat • Hva som er lov og ikke lov • Tvang og respekt Samfunnsfag Nettvett og pornografi • Å ta/dele/ha bilder, film og animasjon • Ulovlig nettsider for barn • Porno - det du ser er ikke ekte. Følelser, verdier og holdninger • Å være glad, lei seg, sint, redd, ensomhet, skam • Regulering av følelsene KRLE Hva er vold? • Ulike former for vold	Gode, vonde, ulovlige hemmeligheter • Fortelle barna at det er viktig å si ifra til en voksen (også erfaringer på internett) Gode, vonde, ulovlige berøringer • Personer som er glad i deg kan også gjøre deg vondt, dette er ikke lov og det er aldri din skyld • Fortelle barna at det er viktig å si ifra til en voksen Hvem kan hjelpe?
4.trinn	Naturfag kropp og helse Min kropp • Sette grenser for egen kropp, du bestemmer	Gode, vonde, ulovlige hemmeligheter • Fortelle barna at det er viktig å si ifra til en voksen (også erfaringer på internett) Gode, vonde, ulovlige berøringer

Vedlegg til notat til handlingsplan for forebygging av vold, seksuelle krenkelser og overgrep mot barn og unge 2019 - 2022

	• Pubertets undervisning KRLE • Hva er vold • Hva er lov, seksuelle lavalder • Ulike former for vold Samfunnsfag Nettvett og pornografi • Nettet å ta/dele/ha bilder/film • Digital vold Følelser, verdier og holdninger • Å være glad, lei seg, sint, redd, ensomhet, skam • Regulering av følelsene	• Personer som er glad i deg kan også gjøre deg vondt, dette er ikke lov og det er aldri din skyld • Fortelle barna at det er viktig å si ifra til en voksen Hvem kan hjelpe?
Etter 7.årstrinn	Kompetansemål som kan relateres til temaet «seksuelle overgrep»	
Naturfag Kropp og helse • beskrive utviklingen av menneskekroppen fra befruktning til voksen • forklare hva som skjer under puberteten og samtale om ulik kjønnsidentitet og variasjon i seksuell orientering Samfunnsfag • bruke digitale verktøy til å presentere samfunnsfagleg arbeid og følge reglar for personvern og opphavsrett • samtale om kjærleik og respekt, variasjon i seksuell orientering og samliv og familie og diskutere konsekvensar av manglande respekt for ulikskap • gje døme på korleis kjønnsroller og seksualitet blir framstilt i ulike medium og diskutere dei ulike forventningane det kan skape KRLE • forklare viktige deler av FNs verdenserklæring om menneskerettigheter og samtale om betydningen av dem. • samtale om etikk i forbindelse med ulike familieformer, forholdet mellom kjønnene, ulik kjønnsidentitet og forholdet mellom generasjonene		
5.trinn	Naturfag kropp og helse • Min kropp og reproduksjon	Gode, vonde, ulovlige hemmeligheter • Fortelle barna at det er viktig å si ifra til en voksen (også erfaringer på internett)

*Foreldresamarbeid og informasjon ut til foresatte skjer parallelt!

	• Pubertetsundervisning Naturfag/Samfunnsfag • Ulik kjønnsidentitet og seksuell orientering • Sunn seksualitet kontra pornografi	Gode, vonde, ulovlige berøringer • Personer som er glad i deg kan også gjøre deg vondt, dette er ikke lov og det er aldri din skyld • Fortelle barna at det er viktig å si ifra til en voksen Hvem kan hjelpe?
6.trinn	Samfunnsfag • Tvang, grenser og samtykke • Overgrep på nett KRLE Kunnskap om seksuelle overgrep i tråd med menneskerettighetene • Hva er et seksuelt overgrep • Hvem er en overgriper (trenere, lærere, foreldre, jevnaldrende)	Gode, vonde, ulovlige hemmeligheter • Fortelle barna at det er viktig å si ifra til en voksen (også erfaringer på internett) Gode, vonde, ulovlige berøringer • Personer som er glad i deg kan også gjøre deg vondt, dette er ikke lov og det er aldri din skyld • Fortelle barna at det er viktig å si ifra til en voksen Hvem kan hjelpe?
7.trinn	Naturfag kropp og helse • Min kropp og reproduksjon • Hva er lov, seksuell lavalder, respekt og grenser Samfunnsfag Grooming og overgrep på nett KRLE Intro til sosial kontroll, tvangsekteskap og kjønnslemlestelse	Gode, vonde, ulovlige hemmeligheter • Fortelle barna at det er viktig å si ifra til en voksen (også erfaringer på internett) Gode, vonde, ulovlige berøringer • Personer som er glad i deg kan også gjøre deg vondt, dette er ikke lov og det er aldri din skyld • Fortelle barna at det er viktig å si ifra til en voksen Hvem kan hjelpe?
Etter 10.årstrinn	Kompetansemål som kan relateres til temaet «seksuelle overgrep»	

Naturfag Kropp og helse formulere og drøfte problemstillinger knyttet til seksualitet, seksuell orientering, kjønnsidentitet, grensesetting og respekt, seksuelt overførbare sykdommer, prevensjon og abort Samfunnsfag analysere kjønnsroller i skildringar av seksualitet og forklare skilnaden på ønskt seksuell kontakt og seksuelle overgrep gje døme på korleis oppfatningar om forholdet mellom kjærleik og seksualitet kan variere i og mellom kulturar KRLE drøfte etiske spørsmål knyttet til menneskeverd og menneskerettigheter, likeverd og likestilling, blant annet ved å ta utgangspunkt i kjente forbilder reflektere over etiske spørsmål knyttet til mellommenneskelige relasjoner, familie og venner, samliv, heterofili og homofili, ungdomskultur og kroppskultur		
8.trinn	Naturfag kropp og helse Kroppen og seksualitet Glede over egen kropp og din seksuelle orientering Samtykke – det er lov å si nei, respekt og grenser, ditt valg - du bestemmer! Samfunnsfag Sex – hvor går grensen? Å ta/ha/dele bilder/video/animasjon Digital vold Vold og krenkelser på sosiale medier KRLE Forelskelse, vennskap/kjæreste, vennese Seksuelle handlinger i bytte mot goder, samleie og prevensjon	Gode, vonde, ulovlige hemmeligheter Fortelle barna at det er viktig å si ifra til en voksen (også erfaringer på internett) Gode, vonde, ulovlige berøringer Personer som er glad i deg kan også gjøre deg vondt, dette er ikke lov og det er aldri din skyld Fortelle barna at det er viktig å si ifra til en voksen Hvem kan hjelpe?
9.trinn	Naturfag kropp og helse Kroppen og seksualitet Glede over egen kropp og din seksuelle orientering	Gode, vonde, ulovlige hemmeligheter Fortelle barna at det er viktig å si ifra til en voksen (også erfaringer på internett) Gode, vonde, ulovlige berøringer

	• Samtykke – det er lov å si nei, respekt og grenser, ditt valg - du bestemmer! Samfunnsfag • Kjønnssroller og pornografi • Likestilling og frivillighet • #metoo • Sex – hvor går grensen? Å ta/ha/dele bilder/video/animasjon KRLE • Sosial kontroll, tvangsekteskap og kjønnslemlestelse. Hva gjør man? Ikke reis ved bekymring! • Forelskelse, vennskap/kjæreste, venne-sex • Seksuelle handlinger i bytte mot goder, samleie og prevensjon	• Personer som er glad i deg kan også gjøre deg vondt, dette er ikke lov og det er aldri din skyld • Fortelle barna at det er viktig å si ifra til en voksen Hvem kan hjelpe?
10.trinn	Samfunnsfag • Sex og samtykke • Sex-hvor går grensen? KRLE • Konsekvenser av vold og overgrep sett i sammenheng med dårlig psykisk helse • Kjærestevold / jevnaldrende som utøver vold mot hverandre	Gode, vonde, ulovlige hemmeligheter • Fortelle barna at det er viktig å si ifra til en voksen (også erfaringer på internett) Gode, vonde, ulovlige berøringer • Personer som er glad i deg kan også gjøre deg vondt, dette er ikke lov og det er aldri din skyld • Fortelle barna at det er viktig å si ifra til en voksen Hvem kan hjelpe?